

CO-FUNDED BY THE EUROPEAN UNION · JEAN MONNET MODULE EU-TRUST

Co-funded by
the European Union

ЗАНЯТТЯ 9

Ринок аудиторських послуг у ЄС: концентрація, конкуренція та системний ризик

Сертифікатний курс «Стандарти ЄС та інституційна інфраструктура аудиту і надання впевненості». Сумський національний аграрний університет.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

Чотири питання до розгляду

Co-funded by
the European Union

ПИТАННЯ 1

Структура та концентрація

Олігополія «Великої четвірки» на ринку аудиту суб'єктів суспільного інтересу (PIE): масштаб, вимір, причини.

ПИТАННЯ 2

Регуляторна відповідь ЄС

Реформа 2014 року: ротація, обмеження неаудиторських послуг, спільний аудит, публічний нагляд — та її результати.

ПИТАННЯ 3

Системний ризик

«Занадто мало, щоб збанкрутувати»: моральний ризик, кейси Arthur Andersen і Wirecard, фінансова стабільність.

ПИТАННЯ 4

Уроки для України

Інституційна розбудова, концентрація національного ринку та траєкторія узгодження з *acquis* ЄС.

Олігополія «Великої четвірки»

Ключова теза

Ринок обов'язкового аудиту суб'єктів суспільного інтересу (PIE) у ЄС має структуру стійкої олігополії. Чотири мережі — Deloitte, EY, KPMG, PwC — домінують за кількістю завдань і ще сильніше за доходом. Конкуренція реальна лише всередині самої четвірки.

PIE — це лістингові компанії, банки та страховики, а також національні суб'єкти, визначені державою-членом. Саме до них застосовано найжорсткіші вимоги Регламенту 537/2014.

Подвійна концентрація

Частка за доходом значно вища, ніж за кількістю завдань: дохід «тяжіє» до найбільших клієнтів.

Високі бар'єри входу

Глобальна мережа, галузева експертиза, репутаційний капітал і покриття відповідальності.

Мала еластичність вибору

Великий PIE фактично обирає лише з-поміж чотирьох рівнозначних постачальників.

Co-funded by
the European Union

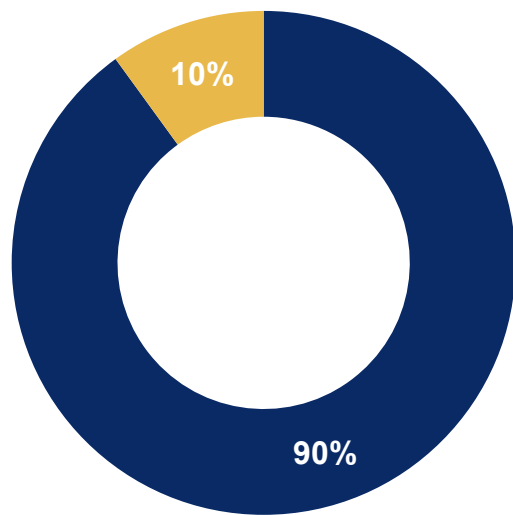

1

ПИТАННЯ 1 • ВИМІР КОНЦЕНТРАЦІЇ

Цифри: 70% завдань, ~90% доходу

Частка «Великої четвірки» у доході ринку РІЕ-аудиту, ЄС

■ «Велика четвірка» ≈ 90% ■ Інші фірми ≈ 10%

≈ 70%

обов'язкових аудитів РІЕ у ЄС виконує
«Велика четвірка» (за кількістю
завдань).

13

держав-членів, де частка четвірки
перевищує 70%; сукупно по ЄС —
близько 92%.

ННІ > 2000

у низці ринків (напр. Чехія 2389–
2570) — поріг
«висококонцентрованого» ринку.

Co-funded by
the European Union

1

ПИТАННЯ 1 · ДИНАМІКА ТА ПРИЧИНИ

Чому ринок не «розширюється»

Концентрація відтворюється структурно: пропозиція звужується, а вхід нових гравців у верхній сегмент майже неможливий.

Скорочення пропозиції

Кількість фірм, що аудують щонайменше один PIE, зменшилася приблизно на 35% у 2015–2018 рр. (у Чехії — з 28 до 18).

Бар'єри входу

Глобальне покриття, галузева спеціалізація та страхування відповідальності недосяжні для середніх фірм.

Інерція попиту

Аудиторські комітети й інвестори надають перевагу «підпису» четвірки — це самопідсилює домінування.

Ротація без розширення вибору

Обов'язкова ротація часто означає перехід від одного гіганта до іншого, а не появу нового постачальника.

Пакет реформ ЄС 2014 року

Передумова та ціль

Після фінансової кризи 2008 року довіра до аудиту впала. ЄС відповів пакетом 2014 року: Директива 2014/56/ЄС оновила загальні правила, а Регламент 537/2014 встановив жорсткі вимоги саме для аудиту РІЕ.

Три заявлені цілі: посилити незалежність аудитора, зміцнити професійний скептицизм і розширити вибір постачальника на концентрованому ринку.

Архітектура норм

Директива 2006/43/ЄС (зі змінами 2014/56/ЄС)

Загальні правила обов'язкового аудиту, реєстрації, освіти та публічного нагляду для всіх аудиторів ЄС.

Регламент (ЄС) № 537/2014

Спеціальні вимоги до аудиту РІЕ: ротація, обмеження неаудиторських послуг, стеля гонорарів, аудиторський комітет.

Публічний нагляд

Національні компетентні органи + СЕАОВ як орган координації наглядових органів на рівні ЄС.

Механізми посилення вибору

Обов'язкова ротація аудитора РІЕ

Базовий строк — 10 років, з можливістю продовження за відкритого тендеру або спільного аудиту.

Обмеження неаудиторських послуг

Заборонений «чорний список» послуг; стеля гонорарів за дозволені NAS — 70% від середнього аудиторського гонорару.

Аудиторський комітет і тендер

Незалежний комітет наглядає за добором аудитора через прозору конкурсну процедуру.

Спільний аудит (joint audit)

Добровільний стимул до подовження ротації. Франція і Данія, де він поширений, — найменш концентровані ринки ЄС.

2

ПИТАННЯ 2 · ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТУ

Чи спрацювала реформа?

Що не спрацювало повністю

- Концентрація та залежність аудитора від клієнта суттєво не знизилась після 2014 року.
- Ротація серед «Великої четвірки» рідко розширює вибір — це перехід від одного гіганта до іншого.
- Гучні провали (Wirecard, Carillion) показали збереження прогалин у якості та нагляді.
- Багато амбітних пропозицій ЄК було пом'якшено через лобіювання галузі.

Напрями подальших реформ

- Обов'язковий спільний аудит за участю фірми-челенджера для найбільших PIE.
- Пряма роль ESMA у нагляді за найбільшими аудиторськими мережами на рівні ЄС.
- Повне операційне розділення аудиту й консалтингу для усунення конфлікту інтересів.
- Третій моніторинговий звіт ЄС (2024) підтверджує: тенденція концентрації триває.

«Занадто мало, щоб збанкрутувати»

“Too few to fail”

Крах однієї з фірм «Великої четвірки» залишив би «Велику трійку» — надто вузьку, щоб забезпечити вибір, незалежність і покриття для найбільших компаній світу.

Парадокс морального ризику

Фірми усвідомлюють: регулятор не може допустити їхнього виходу. Це послаблює стимули до якості та зміщує тиск з боку нагляду — аналогія з «too big to fail» у банківському секторі.

Обмежений вибір

Регулятор не може жорстко карати фірму, не ризикуючи скоротити ринок до трьох гравців.

Стійкість системи

Концентрація робить ринок крихким: збій однієї мережі = збій для тисяч клієнтів одночасно.

Захист інвесторів

Якість аудиту — суспільне благо: від неї залежить довіра до ринків капіталу.

Коли велика мережа падає

2002

Arthur Andersen

- Крах фірми після справи Enron перетворив «Велику п'ятірку» на четвірку.
- Близько 1 300 компаній були змушені терміново шукати нового аудитора.
- Подія показала: вихід однієї мережі — це шок для всього ринку капіталу.

2020

Wirecard / EY

- €1,9 млрд неіснуючих коштів і майже десятиліття «чистих» аудиторських висновків EY.
- Регулятор APAS визнав порушення «грубими» й «повторюваними».
- EY отримала дворічну заборону на аудит PwE у Німеччині — найсуворіше стягнення в історії країни.

Аудит як питання стабільності

Невипадковий адресат звітів ЄС

Моніторингові звіти про ринок PIE-аудиту адресовано не лише Європейському Парламенту та Раді, а й Європейському центральному банку та Європейській раді з системних ризиків (ESRB). Це пряме інституційне визнання: концентрація аудиту — питання фінансової стабільності, а не лише конкуренції.

ЄЦБ та ESRB

Серед адресатів звіту — органи фінансової стабільності, а не лише профільні комітети.

«Системний масштаб»

ЄК визнає: крах фірми, що досягла «системних пропорцій», здатний дестабілізувати весь ринок.

Wirecard — «дзвінок пробудження»

Скандал прискорив нову хвилю регулювання звітності та нагляду в ЄС (2021–2024).

Україна: розбудова за моделлю ЄС

Закон «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» (2017, чинний з 2018) транспонує Директиву 2006/43/ЄС і логіку Регламенту 537/2014.

Орган суспільного нагляду (ОСНАД)

Незалежний публічний нагляд за аудиторською діяльністю — ключовий елемент європейської моделі довіри.

Інспекція із забезпечення якості

Періодичні перевірки якості аудиту суб'єктів суспільного інтересу за національними планами-графіками.

Моніторинг ринку та конкуренції

Стаття 41 Закону прямо вимагає відстежувати якість ринку аудиторських послуг і рівень конкуренції.

Реєстр аудиторів і САД

Прозорий реєстр суб'єктів аудиторської діяльності як основа підзвітності та публічності.

4

ПИТАННЯ 4 • РИНОК І ТРАЄКТОРІЯ

Концентрація в національному масштабі

Стан українського ринку

- Ринок також концентрований: «Велика четвірка» домінує в сегменті великих РІЕ, тоді як решта ринку фрагментована.
- Малий ринок підсилює ризик «занадто мало, щоб збанкрутувати» в національному масштабі.
- Вихід однієї мережі різко звузив би вибір для банків, страховиків і лістингових компаній.

Траєкторія євроінтеграції

- Статус кандидата в ЄС вимагає узгодження інституцій, нагляду та якості аудиту з *acquis*.
- Пріоритети: незалежний публічний нагляд, дієвий контроль якості, прозорий тендер.
- Регулярний моніторинг концентрації — інструмент ранньої діагностики системного ризику.

Доказова політика і роль EU-TRUST

Що робити: пріоритети реформ

Зміцнювати незалежність ОСНАД та ресурс Інспекції із забезпечення якості.

Запровадити системний моніторинг концентрації та конкуренції (ст. 41).

Будувати доказову політику щодо ротації та неаудиторських послуг — без опертя на вибіркові дослідження.

Розвивати спроможність середніх фірм як майбутніх «челенджерів» у PIE-сегменті.

Роль курсу EU-TRUST

Курс формує критичну масу прихильників реформ на низовому рівні — майбутніх професіоналів і політиків, здатних підтримати зміни щодо ротації, незалежності та нагляду в Україні.

ПІДСУМКИ

Ключові висновки заняття

1

Ринок PІE-аудиту ЄС — стійка олігополія: ~70% завдань і ~90% доходу в «Великої четвірки».

2

Реформа 2014 року посилила незалежність, але концентрацію суттєво не знизилася.

3

Концентрація створює системний ризик: «занадто мало, щоб збанкрутувати» + моральний ризик.

Co-funded by
the European Union

4

Кейси Andersen і Wirecard довели: збій великої мережі має наслідки для всього ринку.

5

Україна будує інституції за моделлю ЄС; пріоритет — нагляд, якість і моніторинг конкуренції.

Запитання для дискусії: чи здатна обов'язкова присутність фірми-челенджера в PІE-аудиті одночасно знизити концентрацію і зберегти якість?

Офіційні документи ЄС, регуляторів та аналітика

ПРАВО ЄС

Регламент (ЄС) № 537/2014 — спеціальні вимоги до аудиту PIE. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/537/oj>

Директива 2014/56/ЄС — зміни до Директиви 2006/43/ЄС про обов'язковий аудит. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/56/oj>

ЗВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ (моніторинг ринку PIE-аудиту)

COM(2021) 29 final — розвиток ринку PIE-аудиту ЄС, 2015–2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0029>

COM(2024) 102 final — спільний звіт про розвиток ринку, 2019–2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52024DC0102>

РЕГУЛЯТОРИ ТА АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ

PCAOB (2017). Audit Industry Concentration and Potential Implications. <https://pcaobus.org/news-events/speeches/speech-detail/audit-industry-concentration-and-potential-implications> 674

ICAEW (2021). European audit market battles concentration and quality issues. <https://www.icaew.com/insights/viewpoints-on-the-news/2021/feb-2021/european-audit-market-battles-concentration-and-quality-issues>

FRC (2024). Audit market competition update. <https://www.frc.org.uk/news-and-events/news/2024/12/audit-market-competition-update-sets-out-frcs-evolving-approach/>

Jacques Delors Centre (2021). How Europe can fix the broken audit market. <https://www.delorscentre.eu/en/publications/eu-audit-market>

Європейський Парламент (2020). Wider supervisory implications of the Wirecard case. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/651385/IPOL_STU\(2020\)651385_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/651385/IPOL_STU(2020)651385_EN.pdf)

Наукові публікації та джерела по Україні

НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ

Gerakos J., Syverson C. (2014). Competition in the Audit Market: Policy Implications. NBER WP 19826. <https://www.nber.org/papers/w19826>

Piot C. (2007). Auditor concentration in a joint-auditing environment: the French market. Managerial Auditing Journal. <https://doi.org/10.1108/02686900710718663>

Stiebal R., Šindelář M. (2023). The Measure of Concentration of Audit Markets in PIEs (Czech Rep. & Slovakia). DANUBE 14(2). <https://doi.org/10.2478/danb-2023-0010>

McGregor (2025). Mandatory audit firm rotation and market concentration. SAJEMS. <https://sajems.org/index.php/sajems/article/view/5808/3364>

Chai S. H. Too Few To Fail: An Analysis of Ethics in the Audit Industry. Claremont. https://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/1105/

УКРАЇНА

Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» № 2258-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>

Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю (ОСНАД) — звіти та реєстр. <https://www.apob.org.ua/>

Сиротюк Г. та ін. Ринок аудиторських послуг України: стан та перспективи в умовах євроінтеграції. <http://ibo.tneu.edu.ua/index.php/ibo/article/view/292>

ПРОЄКТ

EU-TRUST — Jean Monnet Module (101236015), Сумський НАУ. <https://projects.snau.edu.ua/eustrust/>